

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR-**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

6-2025
IJTIMOIY FANLAR

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

I.Toirov	
Texnosivilizatsiya jarayonining ijtimoiy-falsafiy talqini	109
B.Mirzaraximov	
Turizmning axloqiy-estetik mohiyatini tadqiq etishga oid metodologik yondashuvlar	117
M.T.Voxidova	
Xondamir asarlarida axloq va adolat g'oyalarining falsafiy talqini	123
D.E.Normatova	
IX-XII asrlarda o'rta osiyoda ilmiy-axloqiy tafakkur rivoji	127
B.X.Tolipov	
Innovatsion iqtisodiy raqobat muhitining yoshlar iqtisodiy faolligiga ta'siri	131
A.A.Salmonov	
Inklyuziv jamiyatning ijtimoiy falsafiy mazmuni	135
X.X.Yuldashxodjayev	
Musoxon Dahbidiy merosida davlat boshqaruvi va ma'naviy etakchilik hamda ijtimoiy mas'uliyatning zamonaviy talqini	140
G.I.Hashimova	
Harbiy ijtimoiy ish – davlat va fuqarolik institutlarining kontseptual-nazariy, siyosiy-huquqiy faoliyati tizimi sifatida	144
K.Shadmanov	
Literary and rhetorical traditions of latin and greek languages on the formation of english philosophical literature	149
A.A.Mo'ydinov	
Ma'naviy amaliyot kategoriyasining ijtimoiy-falsafiy talqini	153
A.A.Sayitxonov	
Tadbirkorlik faoliyatida innovatsion usullarning zaruriyati	159
G.M.Bozorova	
Muhammad Sharif Jurjoniyl ilmiy merosi va uning inson tafakkuri rivojidagi falsafiy ahamiyati	163
D.A.Sobirov	
Inson va mehnat: falsafiy tafakkur tarixida izlanish	168
Z.I.Narziev	
Aziziddin Nasafiyning tasavvuf ontologiyasi va ontologik konsepsiyalarga munosabati	177
X.M.Burxanov	
Raqamli jamiyatda axborot xavfsizligini ta'minlash mexanizmlari	183
S.Q.Qaxxorova	
Zamonaviy yoshlar ma'naviyati, axloqiy qadriyatlar va ruhiy barkamollikka yo'l	188
J.J.Shodiyev	
Inson ruhiy barkamolligi va jamiyat barqarorligini falsafiy yondashuv orqali rivojlantirish	192
N.U.Nurmatova	
Abdulkholiq G'ljduvoniylning "Maqomoti Yusuf Hamadoniyl" asari tahlili	196
A.A.Azimov	
Rudakiyl falsafiy qarashlarida ijtimoiy adolat va inson tarbiyasi	200
S.H.Pulatov	
Abu Homid al-G'azzoliyl va Ibn al-Arabiyl ilmiy merosining keyingi davrlarda tadqiqi va bugungi kundagi ahamiyati	206
E.X.Zoyirov	
Ya'qub Charxiyl ta'limotida borliq nazariyasi.	211
F.A.Qalandarova	
Ijtimoiy tabaqalanish evolyutsiyasi va uning zamonaviy jamiyatdagi yangi ko'rinishlari	217
S.R.Kutlimuratov	
Turkistonda jadidchilik harakatining shakllanishi	222
R.Sh.Bozorova	
Yangi O'zbekistonda ayollar intellektual va ma'naviy salohiyatini shakllantirishda ijtimoiy-falsafiy omillar, qadriyatlar va gender adolatning ahamiyati	226
Z.A.Ergasheva	
Yangi O'zbekistonda huquqiy ta'lim va axloqiy tarbiyani uyg'unlashtirish zarurati	230
Sh.F.Polvonov	

UO'K: 316.42:008 (575.1)

TEXNOSIVILIZATSIYA JARAYONINING IJTIMOY-FALSAFIY TALQINI

СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ПРОЦЕССА
ТЕХНОЦИВИЛИЗАЦИИ

SOCIO-PHILOSOPHICAL INTERPRETATION OF THE TECHNOCIVILIZATION PROCESS

Toirov Ilhom

Falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Annotatsiya

Ushbu maqolada texnosivilizatsiya tushunchasi va uning shakllanishi, texnologik taraqqiyot natijasida yuzaga kelgan yangi ijtimoiy va madaniy holatlar falsafiy nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Muallif texnologiyalar ta'sirida insoniyat hayoti, qadriyatlar va tafakkurida yuz berayotgan o'zgarishlarni ijtimoiy-falsafiy kontekstda izohlaydi.

Аннотация

В данной статье рассматривается понятие техноцивилизации и его формирование, а также социальные и культурные изменения, вызванные технологическим прогрессом, с философской точки зрения. Автор анализирует, как технологии трансформируют человеческую жизнь, систему ценностей и мышление в современном обществе.

Abstract

This article examines the concept of technocivilization and its formation, as well as the socio-cultural transformations brought about by technological progress from a philosophical perspective. The author analyzes how technology is reshaping human life, values, and thinking within the framework of modern society.

Kalit so'zlar: texnosivilizatsiya, texnologiya, falsafa, jamiyat, qadriyatlar, modernizatsiya, tafakkur

Ключевые слова: техноцивилизация, технологии, философия, общество, ценности, модернизация, мышление

Key words: technocivilization, technology, philosophy, society, values, modernization, thought.

KIRISH

Texnosivilizatsiya jarayoni – bu insoniyat hayotining barcha jabhalariga chuqur singib borayotgan texnologik o'zgarishlar bilan bog'liq murakkab hodisadir. Ijtimoiy-falsafiy kontekstda bu hodisani tushunish, uni nafaqat tashqi shakllar, balki ichki mazmun va mohiyat orqali tahlil qilishni talab etadi. Chunki texnologik taraqqiyot inson borlig'ining ichki muvozanatiga, uning o'zini anglashiga, ijtimoiy munosabatlariga va umumiy hayotiy maqsadlariga sezilarli darajada ta'sir ko'rsatadi.

Texnosivilizatsiya shunchaki texnik vositalarning ko'payishi emas, balki ijtimoiy tuzilmalarning, qadriyatlar tizimining, hayot tarzi va dunyoni anglash shakllarining o'zgarishidir. Ushbu jarayon ijtimoiy haqiqatni yangidan quradi: inson o'z tabiiy muhitidan tobora uzoqlashib, sun'iy yaratilgan muhitda yashay boshlaydi. Bu esa o'z navbatida insonning o'z-o'zini anglash usullarini ham o'zgartiradi. Endi inson o'z mohiyatini tabiat bilan uyg'unlikda emas, balki texnologiyalar bilan o'zaro bog'liqlikda idrok eta boshlaydi.

Texnologik rivojlanish natijasida vujudga kelgan yangi ijtimoiy muhitda insonning axloqiy mezonlari, ma'naviy ehtiyojlari va ijtimoiy o'zini tutish me'yorlari ham o'zgaradi. U tobora algoritmik tizimlar va raqamli modellar orqali hayotga yo'l izlaydi. Bu esa insoniyatni yangi mas'uliyat yoqasiga olib keladi: u o'z yaratuvchanligini faqat qulaylik yaratishga emas, balki mazmunli hayotni tashkil etishga safarbar qilishi lozim bo'ladi. Chunki texnologik yutuqlar hayot sifatini yaxshilashi mumkin, ammo bu ularni qanday maqsadda qo'llashga bog'liq.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Texnosivilizatsiya ijtimoiy ongini qayta formatlaydi. Inson o'z tanasi, hissiyoti va tafakkuri orqali emas, balki axborot oqimlari, sun'iy interfeyslar va virtual muhitlar orqali haqiqatni anglay boshlaydi. Bu yangi sharoitda haqiqat tushunchasi ham nisbiy tus oladi: u mutlaq emas, balki

konstruktiv, dinamik va ko'p qatlamli bo'lib qoladi. Shu sababli, texnosivilizatsiya jarayonida insoniylik mohiyati yangi shaklga o'tadi – bu shakl jamiyatdagi munosabatlarda, muloqot usullarida, madaniyatda va ong strukturasida aks etadi. Yakuniy jihatdan, texnosivilizatsiya ijtimoiy-falsafiy jarayon sifatida inson va uning muhitini o'zaro bog'lovchi yangi makon yaratadi. Bu makon texnologik vositalar orqali shakllanadi, ammo u inson ruhiyatini, ijtimoiy ongini va madaniy identitetni o'z ichiga oladi. Shu bois texnosivilizatsiya nafaqat tashqi o'zgarish, balki ichki yangilanish jarayonidir. Bu yangilanish esa ijtimoiy-falsafiy fikrlashning tub mohiyatini o'zgartiradi – inson o'z haqiqatini texnologiyalar bilan emas, balki ular orqali anglay boshlaydi.

Texnosivilizatsiya jarayonining ijtimoiy-falsafiy talqini zamonaviy tafakkurda nafaqat texnologiya va jamiyat o'rtasidagi oddiy aloqani, balki butun insoniyat taraqqiyotining ma'naviy-mafkuraviy asoslaridagi chuqur siljishlarni anglashni taqozo etadi. Texnologiya endilikda shunchaki mehnat quroli yoki ishlab chiqarish omili emas, balki g'oyaviy struktura, ijtimoiy ongning tashkil topish shakli, hatto hayotiy ma'nolar tizimini qayta belgilovchi kuch sifatida namoyon bo'lmoqda. Bu holatni J. Ellul quyidagicha ta'riflaydi: "Texnika endi vosita emas, balki mustaqil ijtimoiy kuch bo'lib, insonning maqsadlaridan qat'i nazar, o'z logikasiga muvofiq harakat qiladi". [1: - B-21]

Texnosivilizatsiya tushunchasi, mohiyatan, texnologik rivojlanishning sivilizatsion shaklga aylanishidir. Bu jarayonda jamiyatdagi barcha tizimlar – siyosiy, iqtisodiy, madaniy va axloqiy muhit – texnologik logikaga bo'ysunadi. Axborot almashinuvi, qaror qabul qilish mexanizmlari, mehnat tarmoqlari, hatto ma'naviy qadriyatlar algoritmik asosda shakllanadi. M. Maklyuen bu haqda "Texnologiyalar – bu insoniyatning yangi nerv sistemasi bo'lib, ular jamiyatni yangi sivilizatsion holatga o'tkazadi" deya ta'kidlaydi. [2: - B-25]

Texnosivilizatsiya ijtimoiy-falsafiy tahlilda ikkiyoqlama dialektik xususiyatga ega: bir tomondan, u insonning imkoniyatlarini kengaytiradi – bilim olish, kasb egallash, kommunikatsiya qilish, boshqaruv mexanizmlarida ishtirok etish kabi ijtimoiy funksiyalarni soddalashtiradi. Ikkinchi tomondan esa, texnologik vositalar insonning faoliyat doirasini avtomatlashtirib, uning tafakkuriy, axloqiy va madaniy resurslarini cheklashi mumkin. A. Giddens bu borada shunday yozadi: "Zamonaviy jamiyatda texnologik tizimlar shunchalik murakkabki, ular endi inson ixtiyori bilan emas, balki tizimning o'z ehtiyojlari bilan boshqariladi". [3: - B-49]

Texnosivilizatsiyaning ijtimoiy-falsafiy talqinida yana bir muhim omil – bu g'oyaviy dominantlik masalasidir. Texnologik rivojlanish global darajada jamiyatlar o'rtasida kuchlar nisbatini o'zgartiradi, yangi mafkuraviy "diskurs"larni yuzaga keltiradi. Bu diskurslar ko'pincha rivojlangan davlatlarning texnologik standartlari, axborot siyosati va madaniy ko'rinishlari orqali boshqa mintaqalarga tatbiq etiladi. F. Fukuyama bu holatni "texnologik determinizm" deb atab, shunday deydi: "Texnologik taraqqiyot insoniyat tarixida yagona va muqarrar yo'lni belgilaydi, ya'ni u liberal-demokratik tizimlarni sivilizatsiyaviy model sifatida ko'zda tutadi". [4: - B-132]

Bu yondashuvga qarshi turuvchi ijtimoiy-falsafiy qarashlar esa texnosivilizatsiyani tanqidchi nuqtai nazardan baholaydi. Ular insoniyat tafakkurining ma'naviy asosi texnologik tizimlarda erib ketmasligi kerakligini uqtiradi. B. Stiegler, texnologiyani "farmakon" – ya'ni ham dori, ham zahar deb ta'riflab, quyidagicha fikr bildiradi: "Texnologik vositalar insoniyat xotirasining tashqi shakllanishi bo'lib, agar ular nazorat qilinmasa, insonning o'z tarixiy ongidan ajralib qolishiga olib keladi". [5: - B-108]

Texnosivilizatsiya jarayoni ijtimoiy-falsafiy tahlilda insoniyat mavjudligining yangi bosqichi sifatida namoyon bo'lmoqda. Bu bosqichda texnologik taraqqiyot shunchaki texnikaviy yutuqlar to'plami emas, balki ijtimoiy ong, madaniy qadriyatlar, ontologik tuzilma va epistemologik yondashuvlarning qayta formatlanishiga sabab bo'luvchi sivilizatsion asosga aylangan. Texnologiya endi inson tomonidan tashqi muhitga tatbiq etilgan vosita emas, balki uning tafakkuri va mavjudligi bilan ontologik birlashgan holatga kelmoqda. T. Adorno bu borada shunday yozadi: "Zamonaviy jamiyatda texnika endi maqsadlar vositasi emas, balki o'z-o'zini reproduksiya qiluvchi sistema bo'lib, ijtimoiy ongini o'z orbitasiga tortadi". [6: - B-86]

Texnosivilizatsiya tushunchasi XX asr ikkinchi yarmidan boshlab faqat texnologik yangiliklarni emas, balki inson va jamiyat o'rtasidagi aloqalarning transformatsiyasini ham ifodalay boshladi. Inson mavjudligining klassik sivilizatsion shakllari – agrar, industrial va informatsion jamiyatlar – o'z mohiyatiga ko'ra, texnologik vositalar asosida ijtimoiy tuzilma yaratgan bo'lsa, texnosivilizatsiya bu vositalarning o'zi jamiyatni boshqaruvchi g'oyaviy markazga aylangan holatini bildiradi. Yu. Habermas buni "tizimlar va hayot dunyosi o'rtasidagi murakkab ziddiyat" sifatida ta'riflab, shunday

FALSAFA

deydi: "Texnologik tizimlar hayot dunyosining mohiyatini egallay boshlagan sari, kommunikativ ongini zaiflashtiradi va ijtimoiy ongda utilitarizm ustunlik qila boshlaydi". [7: - B-328]

Bunday sharoitda insonning o'zini anglash shakli ham o'zgaradi. U endi nafaqat ijtimoiy mavjudot sifatida, balki texnologik algoritmlarning subyekti va obyekti sifatida qaralmoqda. Texnologik jarayonlar ongga kirib borar ekan, tafakkurda insoniylik mezonlari o'zining avvalgi mohiyatini yo'qotib, funksional va samaradorlik asosida qayta baholanadi. D. Bell ta'kidlaganidek: "Postindustrial jamiyatda inson qadri texnologik tizimlarga qo'shgan axboriy hissi bilan o'lchanadi". [8: - B-210]

Texnosivilizatsiya jarayonining ijtimoiy-falsafiy talqinida alohida e'tibor qaratilishi lozim bo'lgan jihat – bu insonning ontologik holatidagi siljishdir. Inson tabiat bilan uyg'un yashovchi mavjudotdan texnologik interfeyslar orqali hayot kechiruvchi kibermavjudotga aylanishi, uning mavjudlik darajasini radikal tarzda o'zgartiradi. R. Kurzweil buni "transhumanist o'tish" deb ataydi: "Biz inson ongining biologik cheklovlaridan chiqib, sun'iy tizimlar yordamida yangi bosqichga o'tamiz. Bu bosqichda ong va texnologiya bir butunlikka erishadi". [9: - B-282]

Shu nuqtayi nazardan qarganda, texnosivilizatsiya ijtimoiy ongga ham o'ziga xos iz qoldirmoqda. Qadimiy davrlar ongida asosiy tushunchalar – tabiat, irodasi, xudo, qismat bo'lgan bo'lsa, bugungi ong markaziga "algoritm", "optimizatsiya", "effektivlik", "raqamlashtirish" kabi kategoriyalar kirib kelmoqda. B. Laturning fikricha, "zamonaviy inson endi tabiat va texnikani qarama-qarshi kuchlar deb emas, balki o'zaro bog'liq agentlar sifatida anglaydi". [10: -B-107]

Falsafa uchun bu jarayonning eng muhim jihati shundaki, texnologiya insoniy ongning refleksivlik, tanqidiylik, ma'naviylik va erkinlik kabi bazaviy tamoyillarini qayta formatlammoqda. Endilikda tafakkur mustaqil ichki faoliyat emas, balki tashqi axborot oqimlariga moslanuvchi, algoritmik tarmoqlarda ishlovchi va tarmoqdagi aloqalar asosida shakllanuvchi tuzilma sifatida qaralayapti. Bu esa axloq, ma'naviyat va erkinlik tushunchalarini ham yangicha asosda qayta ko'rib chiqishni taqozo etadi.

Texnosivilizatsiya jarayonining ijtimoiy-falsafiy talqini insoniyat tarixidagi eng tub paradigmalardan birining shakllanishi bilan chambarchas bog'liq bo'lib, bu jarayon nafaqat moddiy ishlab chiqarish yoki texnikaviy rivojlanish bilan, balki inson tafakkurining, qadriyatlar tizimining va jamiyat tuzilmasining transformatsiyasi bilan yuzaga chiqmoqda. Texnologiyalar endilikda o'zining instrumental mazmunini ortda qoldirib, jamiyatning ontologik asoslariga singib ketgan holatda namoyon bo'lmoqda. M. Fuko bu holatni "mavjudotning texnologik normalizatsiyasi" deb ataydi va bu jarayonni ijtimoiy intizomning yangi shakli sifatida talqin qiladi: "Texnologiya inson tanasini, xatti-harakatini, vaqt va makonni boshqarish mexanizmlarini o'ziga bo'ysundiradi". [11: - B-210]

Texnosivilizatsiya ijtimoiy-falsafiy kontekstdan qarganda, uning mohiyati insoniyat taraqqiyotining yangi shakliga aylangan texnik-ijtimoiy tizimdir. Bu tizim o'zining har bir bo'g'inida inson subyektivligini funksiyalarga, jarayonlarni esa algoritmlarga aylantiradi. Endilikda axborot, mehnat, ijtimoiy munosabatlar va hatto his-tuyg'ular raqamli kodlar bilan ifodalanayotgan jarayonlarga bog'liq. B. Brey shunday deydi: "Texnologiyalar ijtimoiy muhitni rekonstruksiya qilish orqali inson tafakkurining o'zini ham texnogen struktura shaklida shakllantiradi". [12: - B-189]

Texnosivilizatsiyaning shakllanishida inson o'zining tabiiy metafizik asoslaridan ajralib, virtual ontologiyaga singib bormoqda. Bu holat ijtimoiy identifikatsiyaning ham tubdan o'zgarishiga olib keladi. Endi jamiyatda ijtimoiy status, bilim va axloqiy qadriyatlar nafaqat an'anaviy institutlar orqali, balki texnologik platformalar, algoritmlar va sun'iy intellekt tizimlari orqali belgilanadi. Yu. Van Deyk bu jarayonni "algoritmik sivilizatsiya" deb ataydi va shunday deydi: "Hozirgi davrda ijtimoiy nazorat vositalari algoritmik tartibga solish mexanizmlariga o'tdi, bu esa tafakkur va erkinlikni standartlashtirish xavfini kuchaytiradi". [13: - B-314]

Texnosivilizatsiya insonni o'zining tarixiy tajribasi va mavjudlik formalaridan yulqib olib, uni tizimli va dasturlashtirilgan mavjudotga aylantirish yo'lidan bormoqda. Inson hayotining barcha bosqichlari texnologik muhit bilan uzviy bog'liq bo'lib, u o'ziga xos "sun'iy ontologiya"ni shakllantirmoqda. Bu borada Z. Bauman ogohlantiradi: "Texnologik taraqqiyot insoniy erkinlikni kuchaytirish emas, balki uni algoritmik tartibga solishga moyil holatga olib kelmoqda". [14: - B-112]

Texnosivilizatsiyaning ijtimoiy-falsafiy talqini shundan dalolat beradiki, texnologiya jamiyatning faqat tashqi inshooti emas, balki ichki mazmuni, axloqiy paradigmasi va ontologik asosidir. Bu jarayonda falsafa faqatgina tahlil qiluvchi emas, balki ogohlantiruvchi, yo'naltiruvchi va

gumanistik mezonlarni himoya qiluvchi faol pozitsiyada bo'lishi kerak. Texnosivilizatsiya — bu insoniyat uchun imkoniyatlar manbai bo'lishi bilan birga, o'z mohiyatini yo'qotish tahdidi hamdir.

Texnosivilizatsiya jarayonining ijtimoiy-falsafiy talqini hozirgi davr sivilizatsiyasining tub mohiyatini anglash, uning tarkibiy jihatlarini chuqur tahlil qilish va insoniyat taraqqiyotidagi reversiv siljishlar bilan bog'liq muammolarni ko'rsatish imkonini beradi. Bu jarayonni faqat texnologik taraqqiyot darajasi bilan emas, balki inson tafakkurining strukturalarida, qadriyatlar sistemasi va ijtimoiy munosabatlar dinamikasidagi tub o'zgarishlar orqali tushunish lozim. Texnosivilizatsiya, mohiyatan, texnologiyaning jamiyat hayotidagi barcha qatlamlarga — epistemologik, aksiologik, ontologik va kommunikativ maydonlarga — chuqur kirib borishidir. E. Moren bu borada shunday deydi: “Bugungi jamiyat texnologiyalarning ichida emas, balki texnologiyalar tomonidan yaratilgan muhitda yashamoqda”. [15: - B-73]

Texnosivilizatsiya jarayoni ijtimoiy falsafada nafaqat instrumental oqibatlari bilan, balki uning konseptual mazmuni orqali ham ko'rib chiqiladi. U insoniyat tarixida ilgari kuzatilmagan darajadagi “kompleks determinatsiya” mexanizmini yuzaga keltirdi: endi inson faoliyati shunchaki texnologiyalarga moslashmayapti, balki ularni o'zining bilish, tanlash, qadrlash va hatto orzu qilish mezonlariga aylantirmoqda. Shu bois, texnosivilizatsiya — bu sivilizatsiya emas, balki “metasivilizatsiya”, ya'ni barcha boshqa sivilizatsiyaviy shakllarni o'z orbitasiga tortuvchi universal modeldir.

Texnologik vositalar dastlab insonning tashqi faoliyatini samarali qilishga xizmat qilgan bo'lsa, bugungi kunda ular insoniy tafakkur va xulq-atvorning algoritmik asosda tuzilishiga sabab bo'lmoqda. F. Berardi bu holatni “semio-kapitalistik bosqich” deb ta'riflab, shunday yozadi: “Zamonaviy texnologiyalar faqat mehnat jarayonini emas, balki hissiyotlar va tasavvurlarni ham raqamli formatga solmoqda”. [16: - B-46] Bu fikr texnosivilizatsiyaning inson ongi va ijtimoiy ongini qanday tarzda qayta formatlayotganini anglashga imkon beradi.

Texnosivilizatsiya ijtimoiy ongga o'zining asimmetrik ta'sirini algoritmik ierarxiyalar orqali amalga oshiradi. Sun'iy intellekt, raqamli kommunikatsiyalar, avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlari nafaqat tashqi muhitni, balki ichki dunyo — axloq, estetik did, ontologik intuitsiyaning ham funksional darajaga tushiradi. F. Jameson shunday yozadi: “Postmodern jamiyatda texnologiyalar nafaqat jamiyatni, balki tarixiy ongini ham iste'molga yo'naltiradi”. [17: - B-56]

Bu holatda falsafa texnosivilizatsiya oldida tanqidiy ongini safarbar etish zaruratini ilgari suradi. Chunki, texnologiya — bu nafaqat imkoniyatlar manbai, balki cheksiz vositalanish ehtimolining ham ifodasidir. Shuning uchun zamonaviy falsafa texnologiyaga vosita sifatida emas, balki ijtimoiy ongini transformatsiyalovchi strukturaviy g'oya sifatida yondashishi kerak. A. Heller bu borada shunday yozadi: “Inson texnologik taraqqiyotdan voz kechmaydi, lekin u bu taraqqiyotdan axloqiy jihatdan mas'ul bo'lishini talab qiladi”. [18: - B-91]

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Texnosivilizatsiya jarayonining ijtimoiy-falsafiy talqini bugungi global o'zgarishlarning tub mohiyatini anglashga urinuvchi konseptual yondashuvdir. Ushbu jarayon shunchaki texnologik vositalarning ko'payishi yoki texnika salohiyatining kengayishi emas, balki jamiyat tuzilmasining, tafakkur paradigmasining va insoniyatning mavjudlik shaklining sifat jihatdan o'zgarishidir. Texnologiyalar endilikda inson tomonidan boshqariladigan vositalar emas, balki jamiyatda o'z normativligini shakllantirayotgan muhim strukturaviy kuch sifatida namoyon bo'lmoqda. U. Bek bu holatni “zamonaviy xavf jamiyati” deb ataydi va shunday yozadi: “Texnologiyalar endi xavflarning oldini oluvchi emas, balki ularni ishlab chiqaruvchi markazga aylangan”. [19: - B-38]

Texnosivilizatsiyaning ijtimoiy-falsafiy talqinida inson texnologiyalar olamidagi faqat foydalanuvchi emas, balki ayni vaqtda bu tizimning mahsuliga aylanishi jarayoni muhim o'rinda turadi. Inson endi faqat muhitni o'zgartiruvchi mavjudot emas, balki texnologik muhitning o'zida shakllanuvchi va unga moslashtirilgan mavjudotga aylanmoqda. Bu esa inson mohiyatini qayta talqin qilish zaruratini yuzaga keltiradi. P. Virilio bu borada quyidagi fikrni ilgari suradi: “Texnologik tezlik inson tanasini va ongini fazoviy chegaralardan ajratadi. Natijada odam nafaqat ijtimoiy emas, balki ontologik jihatdan ham o'zgaradi”. [20: - B-79]

Texnosivilizatsiya jamiyatda yangi normativlik tizimini shakllantirmoqda. Bunda axloqiy mezonlar, estetik qarashlar va epistemologik yondashuvlar ham texnologik tizimlar asosida formatlanmoqda. Jamiyatdagi munosabatlar zamonaviy axborot texnologiyalari orqali modellashtirilgan algoritmik asosda qurilmoqda. T. Berns shunday deydi: “Jamiyatda insonlar

FALSAFA

o'rtasidagi ijtimoiy aloqalar endilikda shaxsiy kontekstdan emas, balki platformalar tomonidan belgilangan raqamli modellar asosida shakllanmoqda". [21: - B-121] Shu nuqtai nazardan texnosivilizatsiya fenomeni nafaqat texnikaviy yoki iqtisodiy kategoriya, balki ijtimoiy-falsafiy tushuncha sifatida ko'rilmog'i lozim. Chunki u jamiyatning tub qadriyatlarini, mavjudlik asoslarini va tafakkur tizimlarini qamrab olgan holatda shakllanmoqda. Bu esa postgumanistik dunyoqarashlarni, yangi ontologik va aksiologik tizimlarni yuzaga keltiradi. Yu. Lotman aytganidek, "Madaniyat bu axborot almashinuvi asosidagi muhitdir, texnologik sivilizatsiya esa bu muhitning kodlarini o'zgartiradi". [22: - B-144]

Texnosivilizatsiya sharoitida falsafaning vazifasi texnologiyani tanqidiy tafakkur obyektiga aylantirishdan iboratdir. Chunki, texnologiya insoniyat kelajagini nafaqat aniqlab beradi, balki uni konstruksiya qiladi. Shunday ekan, texnosivilizatsiyani ijtimoiy-falsafiy jihatdan tahlil qilish — bu jamiyatning ichki uyg'unligi, insoniylik mezonlarini saqlab qolish va erkin tafakkurni yo'qotmaslik uchun zarur bo'lgan strategik yondashuvdir. Bu borada A. Toffler shunday ogohlantiradi: "Texnologik portlashlar ijtimoiy institutlar va axloqiy tamoyillarning o'z vaqtida moslashmasligi sababli madaniy stress holatlarini yuzaga keltiradi". [23: - B-248]

Texnosivilizatsiya jarayonining ijtimoiy-falsafiy talqini insoniyat taraqqiyotining zamonaviy bosqichida sivilizatsion shakllarning radikal o'zgarishi bilan bog'liq murakkab, ko'p qatlamli jarayon sifatida namoyon bo'lmoqda. Bu jarayon klassik industrial sivilizatsiyadan raqamli muhitga, tabiatga nisbatan hukmronlik paradigmasidan texnogen ijtimoiy makon ichida yashovchi insoniyat konseptiga o'tishni anglatadi. Texnologiyalar endilikda inson hayotining tashqi muhitini emas, balki ichki mazmunini — tafakkur, axloqiy me'yor, idrok va xatti-harakatlar tizimini shakllantiruvchi kuch sifatida e'tirof etiladi. N. Postman bunday holatni "texnologiyaning madaniyat ustidan hukmronligi" deb ataydi va shunday deydi: "Texnologiyalar madaniyatni o'zgartirayotgani yo'q, balki uni boshqarish darajasiga chiqmoqda". [24: - B-48]

Texnosivilizatsiya ijtimoiy-falsafiy tahlilda, eng avvalo, inson va texnologiya o'rtasidagi munosabatlarning qayta talqin qilinishi sifatida tushuniladi. Endi texnologik vositalar insonning qulayligiga xizmat qiladigan oddiy vosita emas, balki ularning o'zi ijtimoiy munosabatlarning strukturaviy mezoniga aylanmoqda. Bu jarayon jamiyatni determinatsiyalovchi yangi kuchlar — algoritmik boshqaruv, raqamli modellar va sun'iy aql asosida shakllangan simulyativ muhitlarga olib kirmoqda. F. Lyotar bu hodisani "bilimning yangi holati" sifatida ta'riflaydi: "Axborot jamiyatida bilim endilikda yakka ongda emas, balki algoritmlar va bazalar orasida suzuvchi signalga aylangan". [25: - B-41]

Shunday qilib, texnosivilizatsiya nafaqat texnik taraqqiyot darajasi, balki butun madaniy-mustahkam ijtimoiy tuzumning konstitutsiyasidir. Inson qadriyatlari, axloqiy yo'nalishlari va ma'naviy o'lchovlari endilikda texnologik vositalar bilan vositalanmoqda. Shu jihatdan bu sivilizatsiya "qadriyatlar simulyakri"ni yaratadi — ya'ni u o'z axloqiy me'yorlarini texnologik samaradorlik mezonlariga asoslangan holda konstruyalaydi. J. Boderiyar bu jarayonni "hiperreal haqiqat" deb atab, shunday ta'kidlaydi: "Texnologik madaniyatda inson real dunyoni emas, uning sun'iy nusxasini iste'mol qiladi". [26: - B-23]

Texnosivilizatsiya jarayonining asosiy ijtimoiy-falsafiy muammosi insonning o'zlik bilan munosabatidagi uzilishdir. Texnologik muhitda inson o'zini texnogen tamoyillar asosida idrok eta boshlaydi: bu holat ijtimoiy identifikatsiyaning ontologik inqirozini yuzaga keltiradi. R. Kurtsvayl fikricha, "inson endilikda o'z evolyutsiyasini biologik emas, balki texnologik asosda davom ettiradi; bu esa transinsoniy davrning boshlanishidir". [27: - B-291] Bunday g'oya texnosivilizatsiyani shunchaki texnologik shakl emas, balki metafizik transformatsiya jarayoni sifatida talqin qilishga undaydi.

Falsafa uchun bu yangi sivilizatsion shaklni tahlil qilish — bu oddiy konseptual yondashuv emas, balki insoniyatning o'z mohiyatini saqlab qolish yo'lidagi g'oyaviy kurashdir. Texnologiya ma'naviyatni yutib yubormasligi, axborot ustuvorligi donolikni siqib chiqarmasligi, algoritmlar axloqiy qarorlarni almashtirmasligi uchun ijtimoiy-falsafiy tafakkur texnosivilizatsiyaning har bir bo'g'inini tanqidiy ong yordamida ochib berishi lozim. Z. Bauman ogohlantiradi: "Texnologik qulayliklar bilan to'ldirilgan jamiyat ayni vaqtda axloqiy zaiflikning eng yuqori cho'qqisida bo'lishi mumkin". [28: - B-117] Texnosivilizatsiya jarayoni ijtimoiy-falsafiy tahlil nuqtai nazaridan insoniyat taraqqiyotining tub zamirida shakllanayotgan va mavjudlik tamoyillarini qayta formatlayotgan murakkab jarayondir. Bu jarayon klassik jamiyat modellaridan farqli ravishda, madaniyat, tafakkur, axloq, mehnat va identitet

tizimlariga texnologik omilning mutlaq ustuvorligini olib kiradi. Endilikda inson faqat texnologik muhitda yashamaydi, balki uning o'zligi mazmuni ham shu muhitda qayta quriladi. M. Maklyuen ta'kidlaganidek, "Har qanday texnologiya — bu insoniy funksiyaning tashqi cho'zilmasidir" [29: - B-36] Bu cho'zilish esa vaqt o'tishi bilan mustaqil va avtonom tizim sifatida insonni o'ziga moslashtira boshlaydi.

Bugungi texnosivilizatsiya endi texnik vositalarning ko'payishi emas, balki hayotning ichki mazmunini, qadriyatlar mezonini texnogen shakllarda belgilovchi kuchga aylangan. Bu o'zgarishlar tafakkur paradigmasining o'zgarishiga olib keladi: inson tafakkuri endilikda analog emas, balki algoritmik mantiq asosida harakatlana boshlaydi. Shu nuqtai nazardan, texnosivilizatsiya "g'oyalar jamiyatidan" "kodlar jamiyatiga" o'tish sifatida ham talqin qilinadi. A. Bard va Y. Zoderkvist bu haqda shunday deydi: "Axborot texnologiyalari endi haqiqatni aks ettirmaydi, balki haqiqatni yaratuvchi kuchga aylangan". [30: - B-73]

Texnosivilizatsiya ijtimoiy ongda qadriyatlar tizimini simulyativ vositalar orqali qayta yaratmoqda. Uchinchi bosqichdagi texnologiyalar — sun'iy intellekt, neyrotarmoqlar, metavers va raqamli identitet — endilikda inson tajribasini bevosita raqamli kodlar asosida quradi. J. Assman fikricha, "Texnologik vositalar orqali mustahkamlangan xotira va tasavvurlar jamiyatning madaniy arxivini qayta formatlaydi". [31: - B-92] Bu holat ijtimoiy idrokni biologik emas, balki texnologik asosda shakllantirishga xizmat qiladi.

Aynan shu omil texnosivilizatsiyani faqat taraqqiyot emas, balki mohiyat jihatidan yangi antropologik burilish deb talqin qilishga undaydi. Inson — endi biosub'yekt emas, balki infosub'yekt sifatida maydonga chiqmoqda. Bu esa ijtimoiy-falsafiy nuqtai nazardan insoniylik mezonlarini qayta ko'rib chiqish zaruratini tug'diradi. Sh. Lash bu borada quyidagi xulosani beradi: "Texnologik zamonaviylik — bu estetika va axloqning algoritmiashtirilgan shaklidir". [32: - B-111] Bunda axborot oqimi ustun, tafakkur esa bu oqimni iste'mol qiluvchi passiv unsurga aylanmoqda.

Texnosivilizatsiyaning ijtimoiy-falsafiy talqini falsafani ham yangi pozitsiyaga chorlaydi. Endi falsafa voqelikni emas, balki algoritmik simulyakrlikni tahlil qiluvchi vositaga aylanishi kerak. Insoniyat jamiyatidagi tenglik, adolat, ma'naviyat va erkinlik tushunchalari ham texnologik vositalar doirasida qayta talqin qilinmoqda. Bu esa axloqiy mas'uliyat, epistemologik hushyorlik va mavjudlikning ma'naviy asoslariga e'tiborni kuchaytiradi. Falsafa texnosivilizatsiya oldida inson qadriyatini himoya qiluvchi so'nggi qalqon sifatida namoyon bo'ladi.

Texnosivilizatsiya jarayonining ijtimoiy-falsafiy talqini zamonaviy tafakkur paradigmasida insoniyat tarixining mutlaq yangi burilish nuqtasi sifatida namoyon bo'lmoqda. Bu jarayon endilikda sivilizatsiyani moddiy va ruhiy jihatdan tubdan o'zgartiribgina qolmay, balki ongning o'zini ham algoritmik va raqamli qonuniyatlarga bo'ysundirishga qodir bo'lgan yondashuv sifatida shakllanmoqda. Texnologik vositalarning intensiv evolyutsiyasi bilan sivilizatsiyaviy mazmun endilikda insoniyat qadriyatlaridan emas, balki texnologik samara va unumdorlik mezonlaridan kelib chiqqan holda aniqlanmoqda. Falsafiy fikrlovchi P. Virilio ta'kidlaganidek, "Texnologiya endi jarayon emas, balki yangi metafizik qonuniyatdir: u mavjudlikni rekonstruksiya qiluvchi kuchga aylanmoqda". [33: - B-74]

Texnosivilizatsiya faqat texnik taraqqiyotning o'zi emas, balki ijtimoiy tuzilmalar, muloqot shakllari, madaniy xotira va tafakkur uslublarning transformatsiyasini anglatadi. Bugungi kunda texnologik tizimlar nafaqat axborot oqimini, balki ongning o'zini boshqarishga urinmoqda. S. Hantington fikricha, "Texnologik jarayonlar sivilizatsiyalararo chegaralarni bartaraf qilayotgandek tuyulsa-da, aslida ular sivilizatsiyalar ichidagi tafakkur mezonlarini eritshtirib yuboradi". [34: - B-59] Bu fikr texnosivilizatsiyaning madaniyatlararo muloqotda universal hodisa sifatida emas, balki dominant texnologik idrokni butun insoniyat tafakkuriga yoppasiga singdirish mexanizmi sifatida namoyon bo'layotganligini ko'rsatadi.

Texnosivilizatsiya ijtimoiy-falsafiy jihatdan inson va texnologiya o'rtasidagi tarixiy nisbatni muhim tarzda o'zgartiradi. Insoniyat tarixida ilgari texnologiya inson maqsadlariga xizmat qilgan bo'lsa, endilikda inson texnologiyaning algoritmik vazifalariga moslashtirilmoqda. Yuqori texnologiyalarning inson hayotidagi universallashtiruvchi haqidagi tahlilida J. Rifkin shunday yozadi: "Biz texnologiyani yaratmayapmiz — biz unga aylanyapmiz". [35: - B-131] Bu esa jamiyatning texnologik determinatsiyalanishini bildiradi: siyosiy, iqtisodiy, axloqiy va madaniy munosabatlar tobora ko'proq raqamli modellar orqali tashkil qilinmoqda.

Bunday vaziyatda falsafa texnosivilizatsiya jarayoniga tanqidiy ong bilan qarashi, uning metafizik ildizlarini ochib berishi va insoniyatni o'z mohiyatidan yiroqlashtiruvchi tendensiyalarni

FALSAFA

anglatib berishi zarur. Texnologik imperativ asosida qurilgan jamiyatda “qobiliyat”, “axloq”, “ijodkorlik” kabi tushunchalar sun’iy me’yorlar bilan almashtirilmoqda. B. Stigler bu borada quyidagi tahlikali xulosani beradi: “Texnologiya endilikda bilishni avtomatlashtirib, tafakkurni delegatsiyalashga intilmoqda. Bu esa insoniyatning intellektual suverenitetini yo’qotishiga olib keladi”.[36: - B-101]

Texnosivilizatsiya jarayonining ijtimoiy-falsafiy talqini hozirgi global jamiyatda tafakkur paradigmasining o’zgarishi, qadriyatlar sistemasi va ijtimoiy munosabatlarning tubdan yangilanishi bilan uzviy bog’liqdir. Texnologik taraqqiyot — bu shunchaki ixtirolarning ko’payishi emas, balki insonning mavjudlik shaklini va jamiyatning strukturaviy asosi bo’lmish ma’naviy-axloqiy mezonlarning o’zgarishidir. Texnologiyaning sivilizatsion jarayonga chuqur singib borishi natijasida inson o’zining klassik ontologik maqomini yo’qotib, texnogen determinatsiyalangan mavjudlikka aylanmoqda. Bu borada X. Jonas “mas’uliyat etikasi” haqida so’z yuritarkan, shunday deydi: “Texnologiya tomonidan qurollangan insoniyat o’zining kuchini to’xtatishga qodir bo’lgan axloqiy refleksiyaga ega bo’lishi kerak, aks holda u o’zini yo’q qilishi mumkin”[37: - B-28]

Texnosivilizatsiya — bu faqat ishlab chiqarish kuchlarining rivojlanishi emas, balki jamiyatning ontologik asoslarining transformatsiyasidir. Endilikda zamonaviy texnologiyalar hayotiy faoliyatni nafaqat qulaylashtirmoqda, balki uni normativ jihatdan belgilamoqda. Sh. Turen shunday yozadi: “Texnologik jamiyat o’zini ijtimoiy harakatlar orqali emas, balki axborot oqimlarini boshqarish orqali tashkil qiladi”[38: - B-117] Bu degani, jamiyatda insoniylik mezonlari, axloqiy me’yorlar va ijtimoiy tartib texnologik vositalar yordamida shakllanmoqda.

Texnosivilizatsiya jarayoni tafakkur evolyutsiyasining yangi bosqichini ham anglatadi. Bu bosqichda tafakkur endilikda tabiat, ijtimoiylik va axloqiylik bilan emas, balki algoritmik struktura va raqamli tizimlar bilan uzviy bog’lanadi. K. Kastells bu borada shunday yozadi: “Raqamli tarmoq jamiyatida ongiylikni axborot tizimlari tomonidan qayta ishlab chiqish — bu postindustrial davrning asosiy belgisi bo’lib qoladi”.[39: - B-354] Bunday yondashuv inson tafakkurining tabiat bilan uyg’unligini emas, balki texnologiya bilan simbioz holatini vujudga keltiradi.

Shuningdek, texnosivilizatsiyaning aksiologik oqibatlarini ham tobora dolzarb bo’lib bormoqda. Axloqiy pozitsiya, ijtimoiy adolat, erkinlik va shaxsiyat tushunchalari texnologik muhitda funksional va raqamli algoritmlarga singdirilmoqda. F. Fukuyama ushbu jarayonni “biotexnologik antropotsentrizmning qulash holati” deb ataydi: “Texnologiya odamni o’zgartirmaydi — u odamning mohiyatini qayta ixtiro qiladi”. [40: - B-115] Demak, texnosivilizatsiya — bu inson mohiyatining sun’iy rekonstruksiya bo’lib, u butun gumanitar tafakkurni yangi asoslar bilan qayta qurishni taqozo etadi.

Mazkur ijtimoiy-falsafiy talqin texnosivilizatsiyani oddiy progressiv hodisa emas, balki jamiyatning axloqiy, ontologik va gnoseologik asoslariga ta’sir qiluvchi determinativ kuch sifatida ko’rishga undaydi. Shu bois, zamonaviy falsafa texnologiyaning ijtimoiy-ma’naviy oqibatlarini chuqur tahlil qilishi, uning sivilizatsiyaviy rolini tanqidiy nazar bilan baholashi zarur. Aks holda, insoniyat texnologik qudratga ega bo’lgan, ammo ma’naviy mezonlardan ajralgan mavjudlikka aylanishi muqarrardir.

XULOSA

Texnosivilizatsiya jarayoni zamonaviy jamiyat taraqqiyotining ontologik va aksiologik vektorini keskin o’zgartirayotgan murakkab sivilizatsion hodisadir. Falsafiy tahlillar shuni ko’rsatadiki, texnologik yuksalish inson va jamiyat o’rtasidagi mavjud tarixiy muvozanatni qayta tashkil etib, shaxsiyatning identik modeli, ong strukturalari, ijtimoiy institutlar va madaniy qadriyatlar tizimini yangidan formatlash jarayonini boshlab bergan. Texnosivilizatsiya bu borliqning texnologiya orqali idrok etilishi, jamiyatning sinergetik tuzilishga aylanishi va tafakkurda algoritmlashtirilgan modelning dominant holga kelishi bilan xarakterlanadi. Ushbu jarayonning ijtimoiy-falsafiy talqini shuni anglatadiki, texnologiyalar faqat instrumental vosita sifatida emas, balki jamiyatni tashkil etuvchi asosiy ontologik struktura sifatida harakat qilmoqda. Bunda texnologik progress insoniyatga yangi imkoniyatlar bilan birga yangi xavflarni ham olib kelmoqda — jumladan, tafakkurning standartlashuvi, axloqiy relatyivizm, virtual muhitga bog’liqlik va shaxsning texnologik determinatsiyalanishi kabi holatlar.

Falsafiy jihatdan texnosivilizatsiya — bu insonning o’z faoliyat mahsuliga radikal darajada qaramlikka tushib qolgan, lekin ayni paytda shu mahsulot orqali o’z imkoniyatlarini yangi bosqichga olib chiqqan tarixiy ziddiyatli holatidir. Jamiyat endilikda o’zining barqarorligini texnologik tizimlarda emas, balki ularni boshqaruvchi insoniy tafakkur va ma’naviy mas’uliyatda topmogi zarur. Shu bois,

texnosivilizatsiya jarayonining boshqarilishi va tahlili birlamchi tarzda texnikaviy emas, balki falsafiy-aksiologik mezonlar asosida olib borilishi lozim.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, texnosivilizatsiya – bu nafaqat sivilizatsion shakllanishning yangi bosqichi, balki insoniyatning o'z tabiiy, ijtimoiy va axloqiy borlig'iga bo'lgan munosabatini qayta ko'rib chiqishga undovchi tarixiy imperativdir. Falsafa esa ushbu jarayonda insonni texnologiyaga emas, texnologiyani insoniyatga xizmat qildirishning konseptual yo'l xaritasini shakllantiruvchi intellektual maydondir.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Ellul J. La technique ou lenjeu du siècle. Paris: Armand Colin, 1954. 338 b.
2. McLuhan M. Understanding Media: The Extensions of Man. New York: McGraw-Hill, 1964. 359 b.
3. Giddens A. The Consequences of Modernity. Cambridge: Polity Press, 1990. 186 b.
4. Fukuyama F. The End of History and the Last Man. New York: Free Press, 1992. 418 b.
5. Stiegler B. La technique et le temps, vol. 1. Paris: Galilée, 1994. 384 b.
6. Adorno T. Dialektik der Aufklärung. Frankfurt: Suhrkamp, 1969. 234 b.
7. Habermas J. Theorie des kommunikativen Handelns. Frankfurt: Suhrkamp, 1981. 515 b.
8. Bell D. The Coming of Post-Industrial Society. New York: Basic Books, 1973. 488 b.
9. Kurzweil R. The Singularity Is Near. New York: Viking, 2005. 652 b.
10. Latour B. We Have Never Been Modern. Cambridge: Harvard University Press, 1993. 174 b.
11. Foucault M. Surveiller et punir: Naissance de la prison. Paris: Gallimard, 1975. 354 b.
12. Brey P. Philosophy of Technology and Technological Society. Cambridge: MIT Press, 2003. 276 b. [B. 189].
13. Van Dijk J. The Network Society: Social Aspects of New Media. London: Sage, 2012. 368 b.
14. Bauman Z. Liquid Modernity. Cambridge: Polity Press, 2000. 228 b. [B. 112]. Paris: Seuil, 2001.
15. Morin E. La Méthode 5. L'humanité de l'humanité. Paris: Seuil, 2001. 385 b.
16. Berardi F. The Uprising: On Poetry and Finance. Los Angeles: Semiotext(e), 2012. 174 b.
17. Jameson F. Postmodernism, or, The Cultural Logic of Late Capitalism. Durham: Duke University Press, 1991. 429 b.
18. Heller A. A Theory of Modernity. Oxford: Blackwell, 1999. 212 b.
19. Beck U. Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1986. 381 b.
20. Virilio P. Speed and Politics. New York: Semiotext(e), 2006. 135 b.
21. Burns T. The Shaping of Social Organization. London: Sage Publications, 1986. 213 b.
22. Lotman Yu.M. Kultura i vzryv. Moskva: Gnozis, 1992. 207 b.
23. Toffler A. Future Shock. New York: Random House, 1970. 505 b.
24. Postman N. Technopoly: The Surrender of Culture to Technology. New York: Vintage, 1993. 222 b.
25. Lyotard J.-F. La condition postmoderne: rapport sur le savoir. Paris: Éditions de Minuit, 1979. 144 b.
26. Baudrillard J. Simulacres et Simulation. Paris: Galilée, 1981. 237 b.
27. Kurzweil R. The Singularity is Near: When Humans Transcend Biology. New York: Viking Penguin, 2005. 652 b.
28. Bauman Z. Modernity and the Holocaust. Ithaca: Cornell University Press, 1989. 224 b.
29. McLuhan M. Understanding Media: The Extensions of Man. New York: McGraw-Hill, 1964. 359 b.
30. Bard A., Söderqvist J. Netocracy: The New Power Elite and Life after Capitalism. London: Reuters, 2002. 273 b.
31. Assmann J. Das kulturelle Gedächtnis: Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen. München: Beck, 1992. 224 b.
32. Lash S. Critique of Information. London: Sage, 2002. 178 b.
33. Virilio P. The Information Bomb. London: Verso, 2000. 146 b.
34. Huntington S. The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. New York: Simon & Schuster, 1996. 368 b.
35. Rifkin J. The Age of Access: The New Culture of Hypercapitalism. New York: Tarcher/Putnam, 2000. 312 b.
36. Stiegler B. Technics and Time, 1: The Fault of Epimetheus. Stanford: Stanford University Press, 1998. 310 b.
37. Jonas H. Das Prinzip Verantwortung. Frankfurt: Suhrkamp, 1979. 419 b.
38. Touraine A. Critique of Modernity. Oxford: Blackwell, 1995. 248 b.
39. Castells M. The Rise of the Network Society. Oxford: Blackwell, 1996. 556 b.
40. Fukuyama F. Our Posthuman Future: Consequences of the Biotechnology Revolution. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2002. 256 b.